

גמרא:

מעשה: באדם ששמו **גניבא**, שיוצא להורג בקולר הרה [היה],

כי הוה קא נפיק [כשהיה יוצא] להורג **אמר** לאנשים שהיו שם, בתורת צוואה: **הבו [תנו] ארבע מאה זוזי לרבי אבינא**, מחמרא [מהיין] דנחר [של נחר] ששמו **פניא** שיש לי.

אמר רבי זירא: דרא, ישא, רבי אבינא לסילתיה [את סלו על כתפן] למזונותיו להוצאת הדרך, ואזל לגבי דרב הונא רביה [ויילך אל רב הונא, רבן], כי על פיו ושמועותיו יזכה במתנה שצווה לו גניבא בלא קנין.

דאמר רב הונא לקמן בפרק הבא: גיטו של שכיב מרע [חולה שעומד למות] דינו כמתנתו של השכיב מרע,

מה מתנתו של השכיב מרע, אם עמד מחוליו — חוזר בו ממתנתו,

אף גיטו של השכיב מרע, אם עמד מחוליו — חוזר בו מהגט.

ומהשוואה זו, לומדים גם להשוות מתנה לגט:

מה גיטו של שכיב מרע, אף על גב דלא

פריש, כיון דאמר "כתבו" אף על גב דלא אמר "תנו" — נותנים את הגט לאשה, וכפי ששנינו במשנתנו לגבי יוצא להורג ולגבי חולה מסוכן שנוטה למות,

אף מתנתו של השכיב מרע, דינו כן. כיון דאמר "תנו" — אף על גב דעדיין לא קנו מיניה [לא זכו מהשכיב מרע] במתנה עבור המקבל — הרי המקבל זוכה במתנה בלא קנין.

ואם כן יכול רבי אבינא להסתמך על ההשוואה בין גט למתנה, ולקבל את המתנה.

מתקיף לה רבי אבא: אי [אם] כך אתה אומר, הרי אפשר להמשיך ולהשוות גט למתנה, ולומר גם: מה מתנה ישנה לאחר מיתה, אף גט ישנו לאחר מיתה! ומדוע אתה סובר שלא מועיל שיחול הגט לאחר מיתתו.

ותמהינן על אתקפתיה דרבי אבא: הכי השתא? וכי רוצה רבי אבא להשוות גט למתנה שיועיל לאחר מיתה?

והרי אי אפשר לומר כן, משום שבשלמא מתנה איתה [ישנה] לאחר מיתה — ששייך מתנה לאחר מיתה אפילו במתנת בריא, וכגון שנתן קרקע במתנה גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, וכיון שכן תיקנו חכמים במתנת שכיב מרע שיקנה לאחר מיתה⁽¹⁾.

פתאום מחלה מסוכנת, גם רבנן מודו, שהרי לא גרע ממפרש ויוצא בשיירה.

1. ריטב"א כת"י. [ועיין עוד במהרש"ל ומהרש"א כיצד הם מבארים את הקושיא והתירוק בגמרא].

בהול ואימת מיתה עליו, והוי כמצוה מחמת מיתה.

וכתב הבית אהרן שרש"י מפרש חולה סתם, דהיינו כל שכיב מרע, ולא פירש כהרמב"ם שהיינו מי שנפלה עליו מחלה מסוכנת פתאום. משום שרש"י סובר שבחולה כזה שנפלה עליו

אלא גט לאחר מיתה מי איכא? שהרי אחרי מיתת הבעל או האשה לא שייך גירושין. ולא שייך לדמות גט למתנה לענין זה.

אלא יש לומר שרבי אבא הכי קא קשיא ליה [כך היה קשה לרן]: שהרי הצוואה של גניבא, **מתנת שכיב מרע במקצת היא**, שלא נתן את כל רכושו במתנה, אלא רק מקצתו,

ומתנת שכיב מרע במקצת נכסיו, דינו **שבעיא** [שצריך] הזוכה לעשות קנין כדי לזכות במתנה!

כמבואר בבבא בתרא [בפרק מי שמת דף קנא, ב], שהיות והשאר חלק מנכסיו לעצמו, אינו נחשב כאדם המצוה את נכסיו מחמת מיתה — שנכסיו נקנים לזוכים מחמת צוואתו, הואיל והראה שחס על פרנסת עצמו, אלא מתנתו נחשבת למתנה בריא, שאין המקבל זוכה בחפץ ללא מעשה זכיה.

ומקשינן: אם כך היה קשה לרבי אבא על דברי רב הונא, **מכלל זה יוצא דרב הונא סבר: שמתנת שכיב מרע במקצת נכסיו לא בעיא** [לא צריך] קנין,

וכיצד אפשר לומר כן, **הא קיימא לן בבבא בתרא דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קניין?**

ומתריצין: **שאני הכא** במעשה עם גניבא דסובר רב הונא שעל אף שהמתנה היא רק במקצת נכסיו, מכל מקום גניבא מצוה מחמת מיתה הוא, שהיה יודע שהיוצא להורג בקולר אינו חוזר,

ומצוה לקיים דברי המת, ולכן אף שלא נעשה קנין במתנתו, יש לעשות כדבריו.

ומקשינן: **מכלל דרבי אבא** שהקשה על רב הונא **סבר: שגם באופן זה שמצוה מחמת מיתה בעיא קנין**,

והא קיימא לן שהמצווה מחמת מיתה **דלא בעי קניין!** ואם כן מדוע נתקשה בדבר?

אלא יש לומר שרבי אבא הכי קא קשיא ליה: כיצד זוכה המקבל במתנה שנתן גניבא, הרי גניבא, לשון "ארבע מאות זוז חמרא [יין]" **לא קאמר,**

וכן **"דמי ארבע מאות זוז של חמרא" לא קאמר,**

אלא **"ארבע מאות זוז מחמרא [מהיין]" קאמר!**

ולשון זו קשה, וכי עושים מעות מדין?

ומבאר הקצות החושן [רנ א] שמקור דברי הטור הם מדברי תוס' הרא"ש לעיל [יד, ב] שסובר שדברי שכיב מרע ככתובים ומסורים למפרע מזמן הנתינה. והאור שמח [זכיה ומתנה ט, יג] מביא שכן שיטת הירושלמי שקונה למפרע.

אבל הרשב"א והר"ן חולקים וסוברים שאינו קונה למפרע.

כתב הטור [ריש סי' רנ] שמתנת שכיב מרע קונה כשימות למפרע מזמן הנתינה. ומקשה הבית יוסף שהרי אמרו בבבא בתרא [קלז א] שמתנת שכיב מרע אינו קונה אלא לאחר מיתה. ומתוך ה"ב"ח שאמנם קונה רק לאחר מיתה, אבל קונה למפרע מזמן הנתינה. וכתב ה"ב"ח שהטור הוכרח לומר שקונה למפרע משום שלא יתכן שיקנה לאחר מיתה, דאין שטר לאחר מיתה.

מתניתין:

מי שהיה מושלך לבור, וחשב שהוא הולך למות, ואמר וצעק מתוך הבור: כל השומע את קולו [קולין] יכתוב גט לאשתו [לאשתו] ואמר את שמו ושם האשה, ושם עירו ועירה.

אף על פי שלא אמר "ויתן" — הרי אלו השומעים את קולו יכתבו גט ויתנו לאשתו, למרות שלא ראו את האיש ואינם מכירים אותו, שכן בשעת סכנה כגון זו, שיש לחוש שמא ימות בבור, כותבים ונותנים אף על פי שאין מכירים אותו⁽²⁾.

גמרא:

ומקשינן: וליחוש שמא שד הוא! שהרי לא ראו את האיש שבבור אלא שמעו את קולו בלבד⁽³⁾.

אמר רבי יהודה: במשנתנו מדובר כשראו שיש לו לזה שבבור דמות אדם.

ומקשינן: אינהו [אלו] השדים נמי אידמויי אידמו! [גם כן נדמים] לבני אדם כשירצו בכך, ואין זו הוכחה שהוא אדם ולא שד.

ואידך — ורב הונא, שלא התקשה בציווי של גניבא משום שסובר, מה שאמר גניבא "תנו לו ארבע מאות זוז מחמרא [מהיין]" אמר כן, כדי לייפות את כחו של רבי אבינא, ולכן לא פירש שנותן לו, לא יין ולא מעות, כדי ליפות את כוחו שיהיה לו כל היין והמעות באחריות,

שאם גניבא היה אומר: "תנו לו יין", אם היה מחמיץ חלק מהיין, היו היורשים אומרים לו החלק שלך החמיץ,

ואם היה אומר "תנו לו דמי יין" והיו מוכרים היורשים חלק מהיין ומאבדים המעות, היו אומרים לו: אבדו מעותיך.

לכן אמר "תנו לו ארבע מאות זוז מהיין", שמשמעותו היא יין ודמיו, שכל הכסף וכל היין משועבדים לתשלום המתנה, וכל זמן שנשאר כסף או יין, צריכים היורשים לפרוע לו את מתנת אביהם.

שלחו מתם [מארץ ישראל] ואמרו: שאכן מה שאמר גניבא בלשון "מחמרא", היה זה כדי לייפות את כחו של רבי אבינא.

2. זה לשון הרמב"ם בפרק ב' מהלכות גירושין הלכה י"ג: "אף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו, הרי הגט כשר, שזה כשעת הסכנה הוא, שכותבים ונותנים אף על פי שאינן מכירין".

3. המשנה למלך [גירושין ט, כז] מקשה, שאם הגמרא מקשה שאולי היה שד, אם כן על כרחך מדובר שהיו רק שני בני אדם ששמעו את הקול, שהרי בשלושה בני אדם אין השדים מתגלים [כמבואר בכרכות מג, ב], ואם היו שם רק שנים

2. זה לשון הרמב"ם בפרק ב' מהלכות גירושין הלכה י"ג: "אף על פי שהעלוהו ולא הכירוהו, הרי הגט כשר, שזה כשעת הסכנה הוא, שכותבים ונותנים אף על פי שאינן מכירין".

3. המשנה למלך [גירושין ט, כז] מקשה, שאם הגמרא מקשה שאולי היה שד, אם כן על כרחך מדובר שהיו רק שני בני אדם ששמעו את הקול, שהרי בשלושה בני אדם אין השדים מתגלים [כמבואר בכרכות מג, ב], ואם היו שם רק שנים

זו היתה בבור, והיא זו שאמרה תנו גט⁽⁵⁾, כדי לקלקלה, שיתנו לה גט והיא תלך להתחתן עם אחר בגט זה, ותיאסר על ידי זה לבעלה.

ומתריצין על פי מה ששנינו: **תנא דבי רבי ישמעאל:**

בשעת הסכנה, שהבעל מסוכן למות, ואם לא יתנו עכשיו גט על פיו לא תהיה עוד הזדמנות,

כותבין ונותנין גט אף על פי שאין מכירין את האישי, ואין יודעים אם הוא באמת הבעל, משום שיש חשש גדול יותר שתישאר עגונה,

וכיוצא בזה הדין במקרה של המושלך לבור, שאין אפשרות להמתין ולברר את הדבר כראוי, כותבים ונותנים גט כדי שאשתו לא תשאר עגונה⁽⁶⁾.

ומתריצין: יש להעמיד שמדובר **דחוז ליה בבואה** [שראו שיש לו צל] לזה שבבור.

ומקשינן: **אינהו נמי** [להם] [לשדים] גם כן] **אית להו** [יש להם] **בבואה!**

ומתריצין: שמדובר **דחוז ליה בבואה דבבואה** [שראו שיש לו צל של צל] לזה שבבור.

והוינן בה: **ודלמא אינהו נמי אית להו** [ושמא גם להם] [לשדים] [יש] צל של צל.

אמר רבי חנינא: לימדני יונתן בני, **בבואה אית להו** [צל יש להם] לשדים, אבל **בבואה דבבואה לית להו** [צל של צל אין להם].

ואם יש לזה שבבור צל של צל, על כרחך הוא אדם ולא שד⁽⁴⁾.

ומקשינן: ונחשוש **דלמא צרה היא** שבבור, שאולי אשתו השניה שהיא צרתה של אישה

5. הרעק"א למשנה [אות ע] מקשה מדוע הגמרא לא תירצה על הקושיא שמא שד הוא, שמדובר שראינו שהשליכו אותו לבור ואם כן יודעים אנו שזה אדם. וגם על קושיית הגמרא דלמא צרה היא, מקשה הרעק"א שהגמרא תעמיד שמדובר באופן שיודעים שהצרות לפנינו ואינם בבור. ואין לתרץ אם כן מה קמשמע לן המשנה, שהרי גם באופן זה יש חידוש שנותנים את הגט אף על פי שלא אמר תנו.

6. נחלקו הראשונים האם לפי תנא דבי רבי ישמעאל מתורץ גם מדוע אין חוששים לשד:

הרמב"ם [גירושין ב יג] אינו מביא את האוקימתא שמדובר באופן שראו שיש לזה שבבור בבואה דבבואה, וכתב הר"ן שזה משום שהרמב"ם סובר שאחרי שהגמרא מתרצת

שלושה בני אדם ולכן לא חיישינן לשדים. ותירץ שבמקום שמצויים שדים חיישינן אף כשיש שם ג' בני אדם. וכן כתב הבית אהרן שבבורות שרגילין המזיקין להיות שם, אפילו כשיש ג' בני אדם הם מתגלים.

4. הריטב"א כת"י מבאר, שצל צלו היינו שכשהשמש נוטה הרבה למזרח או למערב יש לכל דבר שני צללים אחד חזק ואחד קלוש, והקלוש נקרא בבואה דבבואה, וכבר נסינו דבר זה ואינו ניכר אלא במקום שאין נוגה החמה שולט בו. ואחר כך מביא הריטב"א שכתב גאון, דבזמנינו אין אנו יודעים כיצד הוא הבבואה דבבואה, לכן אין אנו נותנים גט על פיו. ומסתברא שבאופן שרואים שיש לו בבואה דבבואה אין לחשוש לשד, וכותבים גט על פיו.

מתניתין:

הבריא שאמר: כתבו גט לאשתי ולא סיים שיתנו לה — אנו אומרים שרצה רק לשחק בה, ולא התכוון לגרשה⁽⁷⁾.

מעשה: בבריא אחד שאמר: כתבו גט לאשתי, ולא סיים ותנו, ועלה לראש הנג לאחר שכתבו את הגט ונתנוהו לאשתו, ונפל מן הגג ומת,

אמר רבן שמעון בן גמליאל:

אם מעצמו נפל, שמת בכוונה — הרי זה גט, לפי שסופו מוכיח על תחילתו, שבשעה שאמר "כתבו גט לאשתי" היה בהול מחמת מחשבתו לאבד עצמו לדעת, ובודאי נתכוון לומר שיתנו לה את הגט, אלא ששכח להשלים דבריו מתוך בהילותו, והרי זה כיוצא בקולר או המפרש בים והיוצא בשיירה ששינו במשנה לעיל.

אבל אם הרוח דחתו והפילתו, ונפל באונס מהגג, — **אינו גט,** שאנו אומרים, שבשעה שאמר "כתבו גט לאשתי" היה בריא, והואיל ולא אמר "תנו" לא נתכוון שיתנו לה גט, כמו ששינו לעיל, והרי היא אלמנה ולא גרושה.

גמרא:

והוינן בה: וכי המעשה שהובא במשנה, הובא כדי ל**סתור** את הדין שהובא קודם במשנה? שהרי קודם אמרו במשנה שגט כזה של בריא שאמר כתבו ולא אמר תנו אינו גט, ואילו מהמעשה שהובא אחרי זה משמע שפעמים שהגט הוא בכל זאת גט!

ומתריצין: **חסורי מיחסרא** במשנה, **והכי קתני** [וכך יש לשנות במשנה]:

הבריא שאמר "כתבו גט לאשתי" ולא אמר "תנו" — רצה לשחק בה,

שהוא בריא היה צריך לפרש ולומר "תנו", ואם כן, גם אם לא רצה לשחק בה אינה מגורשת עד שיאמר "תנו".

ומתריך הרש"ש, שהמשנה נקטה לשון: רצה לשחק בה, כדי לחדש שאפילו אם מיד אחר כך יצא לדרך, ונשתאה שם, וסלקא דעתך שודאי רצה שיתנו לה, קמשמע לן שאומרים שרצה לשחק בה.

ועיין באחיעזר [ח"א סימן כח, ב] שהביא מרבינו גרשום בחולין [לט, ב] שסובר שגם הכתיבה פסולה כיון שרצה לשחק בה, ואפילו אם אמר אחר כך תנו אין הגט כשר כיון שלא נכתב לשמה. והביא שמהרמב"ם [גירושין ב, יג] ושאר פוסקים לא משמע שהגט פסול.

שבשעת הסכנה כותבין ולא חוששין לצרה, הוא הדין שאין חוששין לשד, וכן כתב התוס' ר"ד וכן דעת הרא"ה.

אבל הרי"ף [יבמות קכב א] הביא לדינא שמדובר דווקא באופן שראו שיש לזה שבכור בבואה דבכואה, וכן כתבו הרמב"ן והר"ן בשם הר"ח, שמזיקים מצויים בכור ולכן חוששים להם, מה שאין כן צרה דלא שכיחא. וכן פסק הטור [קמא, לב]. והשו"ע [קמא, יט] מביא בזה מחלוקת.

7. הרעק"א מקשה מדוע צריך להטעם שרצה לשחק בה, שמשמע שגם מה שאמר כוונתו לשם שחוק, והרי אף אם כוונתו שיכתבו באמת, מכל מקום חסר עדיין שליחות על הנתינה, שכיון

שם, ואם כן עכשיו שמת האב, יתנו לה הבן וחבירו את הגט⁽⁸⁾.

או לא? והתכוון למנות רק את האב והאדם השלישי לעדים ושלוחים לגט זה, ועכשיו שמת האב אין עוד שני עדים לגט זה.

רב נחמן אמר: לא משוו אינשי ברא שליחא [דרכם של אנשים שלא ממנים את הבן לשליח] **במקום שהאבא נמצא,**

ורב פפי אמר: משוו אינשי ברא שליחא [אנשים ממנים את הבן לשליח] **במקום שהאבא נמצא.**

אמר רבא, הילכתא: משוו אינשי ברא שליחא במקום אבא. ואם כן גם הבן הוא שליח ועד יחד עם האיש האחר שהיה שם, ויתנו שניהם גט לאשה.

מתניתין:

כבר שנינו לעיל שכתבת הגט צריכה להעשות בציווי הבעל, והמשנה שלפנינו דנה האם יכולים אלו שצווה להם הבעל, לצוות לאחרים לכתוב את הגט.

אמר הבעל לשנים: תנו גט לאשתי,

או שאמר לשלשה: **כתבו גט ותנו לאשתי** — 10-ב הואיל ואמר להם בפירוש "כתבו" **הרי אלו יכתבו ויחתמו בעצמם ויתנו,**

ואינם רשאים לומר לסופר לכתוב ולעדים לחתום, לפי שעשה אותם שליחיו ועדיו, ובכגון זה אין שליח עושה שליח.

ואם הוכיח סופו על תחילתו שהוא עומד למות, ומחמת כן היה בהול ושכח לומר "תנו" — **הרי זה גט,**

ועל זה הביאה המשנה מעשה:

ומעשה נמי בבריא שאמר כתבו גט לאשתי, ועלה לראש הגג ונפל ומת,

ואמר רבן שמעון בן גמליאל: אם מעצמו נפל — הרי זה גט, ואם הרוח דחתו — אינו גט.

ומביאה הגמרא מעשה בכהוא **גברא דעל לבי בנישתא** [שנכנס לבית הכנסת].

אשכח מקרי ינוקא ובריה דיתבי ויתיב איניש אחרינא גביהו [מצא שם מלמד תינוקות ובנו שיושבים יחד, ויושב איש אחר אתם] **כלומר שלושה אנשים ישבו שם, אב ובנו ואדם נוסף.**

אמר להו [להם]: בי תרי מינייכו נכתבו גיטא לרביתהו [שנים מכם יכתבו גט לאשתי], **והיינו, מינה שנים מתוכם להיות שלוחים ועדים לכתוב גט לאשתו, והלך הבעל למדינת הים.**

לסוף שכיב מקרי ינוקא [מת מלמד התינוקות], **ונשאר הבן והאיש האחר.**

כך היה המעשה.

ועתה יש להסתפק: **מי משוו אינשי ברא שליחא במקום אבא** [האם דרך אנשים למנות את הבן שליח במקום שהאב נמצא] ואותו אדם התכוון שגם בנו של המלמד תינוקות יוכל להיות שליח אף שאביו נמצא

8. כתב הריטב"א שמדובר כגון שאמר מתחילה לסופר אחר שיכתוב, משום שאם אחד מהם גם